

MEVLÂNA VE ŞEMS

MEVLEVÎ MENÂKIBNÂMELERİ VE MEVLÂNA'NIN ESERLERİ BAĞLAMINDA

NURİ ŞİMŞEKLER

*Gerçekte birdir benimle senin cânın
Hem ortadayız hem gizli; oyunu bu devrânın
Hamliğımdan bâlâ ben ve sen diyorum
Ne sen kaldı ne ben; onlar sadece bu dünyânın
(Mevlâna)*

Mevlâna aldığı ilk dinî eğitimlerden sonra henüz 24 yaşındayken Konya'da vefat eden babasının makamına geçmiş, medresesinde öğrencilerine ilim tahsili yaptırmakta. Ancak gece olup da tefekküre dalınca, öğrendiği ve öğrettiği zâhirî ilimlerden daha farklı bir ilmin hayâlini kurmakta. İlm-i kaal ile öğrencilerine kulluk kapısını açmayan çalışan Mevlâna, gönlünde iyiden iyiye yer eden ve bir türlü açılmayan ilm-i hâl kapısının anahtarını aramakta. Söz ile söylediklerini gönlü ile anlamaya, hissetmeye çalışmakta.

Diğer tarafta ise, uzun süre aramasına rağmen ne babasında ne hocasında, nede sıkça yaptığı seyahatlerde karşılaştığı âlimlerde içindeki sorulara cevap verebilecek ve hâl dilinin şifrelerini çözecek bir kişiyi bulamayıp tekrar Tebriz'e dönen Şems-i Tebrizî.

Tebriz'e dönmesinin ardından rüyasında kendisine ilham edildiği üzere Konya'ya kadar gidip Mevlâna'yı aslında daha isabetli

ifade ile Müderris, Müftü, Din Âlimi “Muhammed Celâleddin”i *avlayan* yada *avlanan* Şems; yahut avâma makbûl olmayı Sevgili yolunda “maktûl” olmaya tercih eden *kurbân* Şems. Bahâeddin Veled'in oğlu Muhammed Celâleddin'e vâsıl olması karşılığında “Şükrâne olarak ne vereceksin?” sorusuna “Başımı” cevabını çekinmeden fısıldayan Şems. 29 veya 30 Kasım 1244 günü Konya'da kavuştuğu Mevlâna'sından aradaki bir Şam “kaçışı” sonrasında 1247 yılının ikinci yarısında tamamen ayrılmak zorunda kalan *uzaklaştırılan* “Uçan Şems”. Henüz geldiği günlerde Konya'daki ileri gelenler arasında “Şems velî midir, değil midir?” diye birçok dedikoduların üretildiği bir garip *mezcûb-derviş* Şems. Mevlâna ifadesi ile “*Hızır (a)'ın dostu bizim Şems*” yada Sipehsâlâr'ın Mevlâna dilinden aktarımı ile; “*Allah daha doğrusunu bilir ya, hakikat bana göründü; âh ile öldüm de mânâlara sırdaş oldum. Tebrizli Şems kurban bayramı idi, ben de bu bayramın büyük bir kurbanı oldum.*” diyerek kendisini “kurban” Şems'i bayram kabul eden Mevlâna'nın *güneşi* Şems. Sipehsâlâr'ın tavsifi ile Mevlâna ile çok sohbet ve dostlukta bulunan “Velîlerin ve kutupların sultanı, mâşukların baş tacı, âlemlerin Rabbinin sevgilisi *efendimiz* Şems...”

İran-Hoy'daki
Şems-i Tebrizi'ye
ait olduğu söylenen
mezar

"Susuz kalan, su diye ağlar; su da susamış kişi nerede diye inler durur." der Mevlâna Mesnevî'sinde ve belki de Şems'le kendi "arayış"ını tasvir eder bu sözüyle. Babası ile Şems dostluğunun en mahremi olan Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled de *Velednâme-İbtidânâme*'sinde;

"Dileyen, sonunda dileğine ulaşır. Çünkü arayan mutlaka bulur. Babamın da Hızır'ı, Tebrizli Şems'ti..." der.

Eflâkî Dedenin menakıbına göre ise Mevlâna, ilk eğitimlerini babasından almasının yanında onu erken yaşta kaybetmese bile yine Şems-i Tebrizi gibi birine muhtaç olacaktı; çünkü her peygambere ya bir Ebubekir veya Havarî gerekti.

Bilindiği üzere Mevlâna ve Şems söz konusu olunca "halk arasında" iki soru sorulur hep:

Şems Mevlâna'nın hocası mıdır?
Şems öldürüldü mü, mezarı nerede?

İran-Hoy'daki
Şems-i Tebrizi'ye
ait olduğu söylenen
alanın levhası

Bilim dünyası açısından önemli olan bu soruların cevabı biraz da “kaal” ilmiyle alâkalı, günümüz insanına da pek bir faydası yok. Önemli olan tarihte yönü âhireti gösteren dünyalık dostluk örneklerinin en önemlilerinden birini teşkil edebilecek bu “sâdık”lığın, birlikteliğin sonuçlarıdır ki, bu sonuçlar da herkesin malûmudur: Yüzlerce, belki de binlerce medrese âlimlerinden biri olarak tarih sayfaları arasında kaybolacak “Muhammed Celâleddin”in “Mevlâna” olarak Anadolu’nun, Türk-İslâm kültürü ve edebiyatının en belirgin ve tanınan bir siması olması ve hatta modern dünyanın iletişim araçları ile birlikte adı ve mesajlarının dünyanın dört bir köşesine kadar ulaşmasıdır.

Bu iki soru, herhalde en gerçekçi haliyle Şems’in elimizdeki tek eseri olan *Makalât*, Mevlâna’nın *Divân-ı Kebîr*’deki bazı şiirleri, Sultan Veled’in *İbtidânâme*’si doğrultusunda cevaplanabilir. Eğer içerisinde doğru aktarımların olduğuna inandığımız, ancak

temkinli yaklaşılması gereken Eflâkî Dedenin ve kısmen Sipehsâlâr’ın menkıbesi-risâlesi çerçevesinde bu konuya yaklaşırsak içinden çıkamaz; Şems’i âdeta delişmen, kavgacı bir kişilik olarak görür, bununla birlikte Mevlâna’nın küçük oğlu Alâeddin’i söz konusu “Şems’i katledenlere!” yoldaş eder, babasının ve ağabeyi Sultan Veled’in kendisine yazdığı övünç dolu şiir ve mektupları bu senaryoda bir yere oturtamayız.

Şems’in konuşmalarının bir araya getirilerek oluşturulan eseri *Makalât*’a derinlemesine bakıldığında Şems-i Tebrizî’nin hemen hemen her konuyu naklederken Âyet-i Kerime ve Hadis-i Şeriflerden deliller getirmesi onun dinî bilgilere vukûfiyetinin hattâ âşıkane âlimliğinin açık bir delili olsa gerektir. Zaten kendine şeyh ararken eğitimler aldığı hocalarından da bu anlaşılmaktadır. Bâtın olarak bu zenginliğe sahip olan Şems’in zâhir olarak kendini gizleme duygusuyla rahat ve hattâ kasıtlı olarak avâmın yanlış

Aynı alanda
Şems-i Tebrizî
büstü (İran-Hoy)

anlayabileceği hareketlerde bulunması onun ancak *Makalât*'taki "... Ben her yere girer çıkarım, dükkâna da girerim külhâna da... Bizim mânâmıza erememiş olanlar ancak dış yüzümüzü görürler... Bizi gören kişi bakış açısına göre ya Müslüman'ın Müslüman'ı olur, yada zındığın zındığı" cümleleriyle açıklanabilir.

Mevlâna da Eflâkî Dedenin aktarımına göre; kendisi ve Şems'in makamını "mâşûkluk makamı" olarak niteler ve;

"Şems-i Tebrizî'nin ayağı rubların başları üzerinde idi. Onun ayağının bastığı yere ayağını basma, başını koy!"

Aşk delidir, biz ise delinin delisi
Nefs emmâredir, biz ise emmârenin emmâresi" der.

Mevlâna da Şems'i tarif ederken onun *Makalât*'ında, onun diliyle; "Mevlâna defalarca 'O, benden daha şefkatlidir.' demiştir." der.

Şems Mevlâna'nın hocası mıdır?

"Ben konuşurken 'Bu sözü aynen Mevlâna söylüyor.' derim.

Her ikimiz de aynı şeyi söylüyoruz."

(Şems, *Makalât*)

Bu konuda bize en doğru yada tarafların bizzat kendi dillerinden nakden bilgileri verecek olan Şems'in *Makalât*'ıdır. Bu eserde yer aldığı şekliyle kendisine "velî" diyenlere "*Velilikten bana ne kıvanç olabilir ki!*" diye cevap veren Şems, Mevlâna'nın Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifler'in beyan ettiği vasıflara göre tam bir "velî" ve bir "şeyh" olduğunu; dünyada başka bir benzeri olmadığı şekilde bütün fenlerde, temel bilgilerde, din bilgisinde, gramer ve mantık ilimlerinde üstad olduğunu, ilim ve fazilette bir derya olduğunu açıkça belirterek; "Ben yüzyıl çalışsam ondaki bu ilimlerin onda birini bile elde edemem." tespitini yapması bu sorunun ana cevaplarından birini teşkil edebilir. Ancak asıl önemli olan Şems'in bu tespitine rağmen Mevlâna'yı kendisi önünde sohbet esnasında âdeta "babasının dizinin dibinde oturup onun konuşmalarını dinleyen ve hiçbir bilgisi olmayan iki yaşındaki bir çocuk" gibi tasvir etmesi de Mevlâna'nın Şems'e duyduğu saygıyı göstermektedir ki, Şems'in en çok hoşuna giden de budur; daha önceki sohbetlerinde insanların yapmadığı şekilde Mevlâna'nın kendisini saatlerce dinleme zarafetini göstermesidir.

Şems'e göre Mevlâna'nın kendisine gösterdiği ilgiyi o ne annesinden nede babasından görmüştür ve kendisinin Mevlâna'ya

*Şems-i Tebrizi'ye
ait olduğu söylenen
mezarın hemen
yanında bulunan
XV. yüzyıla ait
koş boynuzlu
minare (İran-Hoy)*

*Konya'da bulunan
Şems-i Tebrizî
Camii içerisindeki
yaygın kanaatle
Şems'e ait
olduğuna inanılan
sandukası-mezarı*

yaptığından fazlasını o kendisine yapmıştır. Ama yine sonuç olarak Şems her dâim Mevlâna'yı ulular, saygı gösterir, göstermelerini ister ve Eflâkî Dede nakline göre; “Eğer ‘âlimler, Peygamberlerin vârisleridir’ sözünün anlamını ve daha şerhini yapmadığım sırları bilmek istiyorsan, gidin Mevlâna'yı görün!” der. Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled'in Eflâkî Dede menâkıbında yer alan sözlerine göre yine Mevlâna ve Şems bir mecliste iken Şems adamın birine döner ve; “Eğer sen vefalı bir dost bulmadınsa ben Mevlâna'yı buldum.” der ve yüzünü Mevlâna'ya çevirerek; “Sen dünyaya tek geldin ve bütün insanlar arasında meydandan topu kaptın ve hepsini geçtin, bütün dünyayı aşkınla sarhoşa ve şaşkına döndürdün” diyerek belki de günümüzdeki Mevlâna'nın eserlerine ve fikirlerine gösterilen ilgiyi o

zamandan haber verir. Şems yine *Makalât*'ında da “Ben şimdi Mevlâna'nın dostuyum. Ben Mevlâna'nın Allah'ın velisi olduğundan kesin eminim.” der.

Şems'e göre *Makalât*'ındaki nakli ile Yüce Allah kendisini Mevlâna için yaratmıştır ve kendisi de onun hizmetine girmiştir. Mevlâna denizin dibinden inciler çıkaran bir dalgıç, kendisi ise mücevher tüccarıdır. İnci isteyen ise bu iki “dost”un arasındaki yoldan geçmelidir. Bu yol ise Yüce Allah'ın yoludur; maddeden mânâya ulaşma becerisidir, zâhirde batını görebilme yetisidir. Yine Şems'in *Makalât*'taki kendi aktarımına göre Mevlâna'ya etkisi su ve değirmen misali ile şu şekildedir: “İyi söylerim, hoş söylerim. İçten aydınım ve nurluyum. Bir su idim, kendi kendime coşuyordum,

dönüyordum, tütüyordum. Nihayet Mevlâna'nın vücudu bana çarpınca hareket etti. Şimdi boş, taze ve sevinçli bir şekilde dönüyor-gidiyor." Şems devam eder *Makalât*'ında Mevlâna ile olan etkileşimlerine: *"(Mevlâna) sana söylediğim şeyleri şeyhime söylemedim. Kabrederek onu terk ettim ve gittim. Ancak o: 'Ben şeyhim.' diyordu. Mevlâna ise 'Eyvallah şeyh!' diyordu. Gözüümüz onunla açıldı."* Mevlâna ise bu karşılıklı tenviri Şems'in nakli ile en iyi şekilde belki de şöyle özetler: *"Mevlâna dedi ki: 'Benim kuralım, hırka değildir. Benim hırkam, sobbettir. Senin benden elde edeceğin şey ve benim hırkam, işte budur; çünkü bir zaman gelir ki ben senin hırkanı başıma koyarım ve sen de benim hırkamı başıma koyarsın."*

Eflâkî Dede aktarımıyla Mevlâna'ya göre de Şems'le hazır bulundukları bir mecliste kendisine sorulan *"Başköşe neresidir?"* sorusuna *"Bilginlerin başköşesi sofanın ortasıdır; âriflerin başköşesi bir evin köşesidir; sûfîlerin başköşesi ise sofanın kenarıdır. Âşıkların mezhebinde ise başköşe dostun kucağıdır, yanibaşıdır."* diyerek cevap verip olduğu yerden kalkarak Şems'in yanına oturması her ikisini de *"Âşık Dost"* olarak nitelememize imkân verir ve Mevlâna'nın Şems'e bakış açısını gösterir. Yada Şems'in kendi anlatımı ile; *"Eğer Mevlâna vasıta olmasaydı bu insanlar bizi nerede görecektlerdi ve bizim onlarla ne işimiz olabilirdi?"*

Hâsılı; okuduklarımızı anladığımız ve yorumladığımız kadarıyla bu iki gibi görünen tek gönüllü dostlar ne birbirinin hocasıdır, nede biri diğerinin öğrencisi. Şems tevâzu ile; *"Bu kadeh Mevlâna'nın vesilesiyle doldu."* dese de ancak birbirlerini tamamlayan bir bütünün iki eşit parçasıdır. Biri kilit asılı bir kapının üzerindeki kilidin anahtarıdır, diğeri o anahtarı kullanarak kilidi açan bir çilingir. Dostluklarına şahit olanların tarifi ile sâkin, dinleyici ve

bağışlayıcı özelliği ile Mevlâna "lütûf"tur, Şems ise hâl ve hareketleriyle hem lütûf hem "kahır". Aslında birbirlerinden ayrı da değillerdir, Şems'e göre; *"Beni gördüğün zaman Mevlâna'yı görmüş gibi olursun."* Yada Şems'in *Makalât*'ındaki kendi anlatımı ile; *"Mevlâna'nın güzel sıfatları vardır. Benim ise hem güzel, hem de kötü sıfatlarım vardır. Mevlâna, benim güzel sıfatlarımı görmüş; ancak kötü sıfatlarımı görmemiştir."* Yine *Makalât*'a göre çevresindekilerin; *"Mevlâna, dünyadan kopmuştur; ancak Şemseddin-i Tebrizî dünyadan kopmamıştır."* yorumlarına Mevlâna'nın; *"Bu, sizin Şemseddin-i Tebrizî'yi sevmemenizdendir. Eğer severseniz size kusurlu ve çirkin görünmez."* diye cevabı da bu iki dostun etrafındaki insanlarla ne denli uğraşmak zorunda kaldıklarının bir göstergesidir. Sonuçta, biri görünüşü ve sert üslubu ile "havf"dır, diğeri mûnisliği ve konuşmasındaki letafetiyle "recâ". İşte o Yüce Allah'a ulaşan yollardan biri de zıt gibi görünen ve ikisinin de olması gerektiği gibi belli bir oranda bulunan bu iki "zıt"tın tarih boyunca insanlığa ve tâliblere gösterdiği levha yönündedir.

Şems öldürülüp kuyuya mı atıldı?

"Bizi şebrimizden sürseler, ne zarar gelir bize! Şebrin dışında nice çöller ve nice kırlar var bize!"
(Makalât)

Malum olduğu üzere Şems'in Konya'daki 1247 yılındaki son kayboluşu ve şekli bugüne kadar çeşitli araştırma ve yazılara konu olmuştur. Bu konuda da Eflâkî Dedeyi ve Sipehsâlâr'ı bir kenara bırakarak Mevlâna'nın gazellerinden ve Sultan Veled'in İbtidânâme'sinden yola çıkmak gerektiği düşüncesindeyiz.

Mevlâna'nın tüm şiirlerinin yer aldığı Divân-ı Kebîr'de 15 kadar "Şems" ile bir

arada “kuyu”dan bahseden gazel olup, bunlardan 10 kadarı günümüzdeki yaygın inancı desteklemekte, Şems’in katledilip bir kuyuya atıldığına işaret olabilecek anlamları barındırmaktadır.

Öyle ki bunlardan birinde;

“Ey Tebrizli Şems! Yusuf gibi bir kuyuya düşmüşsün.

Ey âb-ı hayat olan Şems! (Kuyuya sarkıtacağımız) ipten bile gizlendin” (Gazel No: 2795; son beyit) demektedir;

Bir diğer gazelinde;

“Dün gece evimin ortasında, aşk âb-ı hayatı coştı; dün gece Yusuf’um, ay gibi benim kuyuma düştü!” (Gazel No: 1823; 7. beyit)

Bir başka gazelinde de;

“Zamansız oldu, zamansız oldu. Güneş (Şems?) kuyuya gitti. Âşıkların canı olan güneş (Şems?) Allah ile halvete daldı.” (Gazel No: 524; 1. beyit) demektedir. Bu gazellerin tamamına bakıldığında günümüz yaygın inancını destekleyen anlamları bulmak da mümkün olabilmekte, ancak yine şiirde kullanılan remz-metaforların iyi algılanması gerektiğini dikkatlere sunmak gerekir. Yine şunu da dikkatlerden uzak tutmamak gerekir ki, Mevlâna Şems’in bir daha ortaya çıkmayacak şekilde kaybolmasının veya yaygın kanaatle katledilmesinin ardından 2 kez Şam’a kadar gitmiş ve onu aramıştır. Eğer öldürüldüğünü bilseydi tâ Şam’a kadar 2 sefer yapar mıydı?

Peki Şems’in mezarı nerede?

Bu soru da günümüze kadar bilim dünyasının tam olarak açıklığa kavuşturamadığı bir husustur. Tarih boyunca 3’ü Konya’da, 1’i

Niğde’de, 2’si İran’da (Tebriz ve Hoy) ve 1’i Hindistan’da (Multan-Pakistan) olmak üzere Şems’e ait olduğuna inanılan 7 mezar zikredilmiştir, “bunlar gerçek mezar mı, makam mı?” tespitleri ise tarih boyunca pek yapılmamış, son elli-altmış yıllık dönemde özellikle Mevlâna ahfadından araştırmacı Tıp Tarihi Profesörü F. Nâfız Uzluk tarafından incelenmiş, yazılmıştır. Biz de burada Mevlâna’nın şiirleri ve ilk dönem Mevlevî kaynakları başta olmak üzere, diğer kaynaklarla birlikte Uzluk’un makalesinden de faydalanarak genel bir değerlendirme yapmaya çalışmaktayız.

Konya’daki bugünkü Şems’in mezarı olduğuna inanılan-söylenilen-ziyaret edilen Şems-i Tebrizi Camii içerisindeki mezarı-sandukası ilk Mevlevî kaynaklarında geçmez, ancak çok daha sonraları Şems’in mezarı olarak tanınır. Yine Mevlâna’nın türbesi içindeki Mevlâna’nın babası Sultanü’l-Ulemâ’nın sandukasının yanındaki Eflâkî Dedenin Şems’e ait diye söylediği kabirde yatan da Mevlâna’nın ikinci hanımı Kerrâ hatunun ilk kocasından doğan oğlu Şemseddin’dir, Şems-i Tebrizi değildir. Tarihte söylendiği üzere Konya’daki Şems’in üçüncü mezarı-makamı ise geçmişte Mevlâna’nın evinin de bulunduğu Kız Öğretmen Okulu (Selçuk Üniversitesi eski Rektörlüğü, günümüzde Taş Bina) arkasına düşen Bedreddîn-i Gevhertaş’ın kabrinin yanındadır. Yine Eflâkî Dedenin yazdığı bu makam Konya’daki Mevlevîler arasında bile gerçeği yansıtmaması bakımından itibar görmemiştir.

Şems’in Türkiye’deki dördüncü mezarı-makamı ise Niğde’deki Kesikbaş Türbesi olduğu az da olsa rivayet olarak nakledilir. Burası da tarih boyunca Şems’in makamı olarak bölge insanı arasında ilgi görmüş ve

“Günümüzde Pakistan sınırları içerisinde bulunan Multan bölgesindeki Şems’e isnat edilen mezar ise yıllarca bazı kaynaklarda yer almakla birlikte yakın tarihimizde yapılan araştırmalar neticesinde bu mezarın Şems-i Tebrizi’ye değil de şair Şems-i Sebzvâri’ye ait olduğu kesinlik kazanmıştır.”

ziyaretgâh olmuştur. Ancak buranın Şems’in mezarı olduğunu destekleyen hiçbir kaynak yoktur, bulunamamıştır.

Günümüzde Pakistan sınırları içerisinde bulunan Multan bölgesindeki Şems’e isnat edilen mezar ise yıllarca bazı kaynaklarda yer almakla birlikte yakın tarihimizde yapılan araştırmalar neticesinde bu mezarın Şems-i Tebrizi’ye değil de şair Şems-i Sebzvâri’ye ait olduğu kesinlik kazanmıştır.

Şems’in mezarı konusunda İran’da da 2 adres bulunmakta. Bunlardan ilki Tebriz’in Geçil mahallesindeki mezarlıktır. *Burhân-ı Kâtî*’de zikredilen bu yer çok fazla ilgi görmemiştir. Diğeri ise Tebriz’e karayolu ile 2,5 saat kadar uzaklıktaki Hoy şehrinde bulunan mezar ve türbedir. Tarihçi Lütî Paşa burayı 3 Eylül 1535’de ziyaret ettiğini bildirmekte ve eserinde yazmaktadır. Bu mezar-makam günümüzde Konya’daki bilinen Şems mezarından sonra en çok onun mezarının olduğuna inanılan bir yerdir. İranlı araştırmacılar *Lütî Paşa Tarihi*’nde geçen bu ziyareti bir delil olarak kabul etmekte ve Şems’in mezarının burada olduğunu savunmaktadırlar.

Mevlâna ve Şems’in Şiiri:

**“Zâhid idim, şiirler söylettin bana...”
Tebriz gecelerinde bir rüya...**

Öyle bir rüya ki, ayrılığı vuslata bağlayan;
öyle bir rüya ki, karanlıkta bir mum gibi

Şems’in yolunu aydınlatan;
öyle bir rüya ki, onu Tebriz’den alıp Konya’ya
kadar çekip getiren...
Ve öyle bir rüya ki, yataarken yaptığı;
“Ey Rabbim! Kendi gizli velilerinden benim
sohbetime tahammül edecek birini karşıma
çıkart” duasına,
Anadolu’daki Mevlâna Muhammed
Celâleddin’i bulması için ilham verilen...

Günümüzden 781 yıl önce...

Kendisine ayna olacak bir dostun peşinde
ülke ülke dolaştığı için “Uçan Şems” lâkabı
takılan Şems,
dostuna kavuşacağı Konya’ya doğru kanat
çırpıyor.
Yılların yorgunluğundan kanatları güçsüz
kalmış belki,
ancak gönlü mânâ ile dolmuş;
ama, artık yuvasını bulmuş,
gönlündeki anahtarın kilidinin kimde
olduğunu anlamış.

Öyle ya sonraları; “*Arayan ister yavaş gitsin ister
hızlı sonunda aradığına kavuşur.*”

“Susuz kalan, su diye inler; su da susamış kişi nerede
diye inler durur.” demeyecek midir Mevlâna!

“Bir” olmuş iki can, aynı gölgeyi paylaşan iki
beden:

“Gerçekte birdir benimle senin cânın
Hem ortadayız, hem gizli; oyunu bu devrânın
Hamlığımдан hâlâ ben ve sen diyorum

Ne sen kaldı, ne ben; onlar sadece bu dünyânın”
(Mevlâna)

İki denizin kavuşmasından aylar sonra...

İki dost;
birbiriyle aynı “hâl”i yaşayan iki dost.
Biri Tebriz’den Anadolu’ya sefer etmiş;
diğeri “zâhir”den “bâtın”a terfi eylemiş.
Biri ten kafesindeki canı bağışlamış,
diğeri dersinden, öğrencisinden el çekmiş:
*“Zâhid idim, şiirler söyledin bana
Meze ettin eğlence düşkünü insanlara
Vakarlı bir hâlde seccademde oturup dururken
Oyuncak ettin beni mahallenin çocuklarına”*
(Mevlâna)

Bir gölgede iki beden;
evin içinde dilsiz-dudaksız;
diz dize gönül gönüle oturmuş iki beden.
Dışarıda ise dillerinde dedikodu ve tehdit
eksik olmayan ham kişiler.
Evin içinde iki ayrı bedende bir can
olgunluğun zirvesine tırmanmakta,
dışarısı ise câhiliyye çukuruna inmeye çalışan
insanlarla kaynamakta.
*“Dediler: Eğer Şems buradan giderse
Şabımız Mevlâna bize kalır sadece
Eskiden olduğu gibi ondan feyizler alırsız
Dilsiz dudaksız onun şekerlerinden tadarız”*
(Sultan Veled, *Velednâme*)

Birkaç yıl sonra...

“Uçan Şems” cahiller yüzünden Şam’a kanat
çırptı,
ancak kilitli kapı henüz açılmamıştı.
Sultan Veled babasının emriyle Şam’a sefer
etti;

anahtarın diğer parçasını yalınayak başıkabak
getirdi.

Mevlâna ise bu kavuşmayı şiirlerle kutluyordu:
*“Dağdan tekrar çıka geldi, Hüsrev’im-Şirin’im
benim*

*Tekrar beni hatırladı, canım, gönlüm, dînim benim
Aşkımдан, zevkimden tekrar tekrar Yâ-Sin sûresini
okudum
Artık yüziim gülmeye başladı; geldi sûre-i Yâ-
Sin’im benim”* (Mevlâna)

Tekrar oturdu iki can suskunluk kilimine,
ateş salmaktaydılar istekli gönüllere.
Bazen rükûya kalktılar,
bazen secdeye kapandılar;
abdestlerini kanlı gözyaşlarıyla aldılar.
Birbirlerini tanıdılar,
birbirlerine sarıldılar;
birbirleri vasıtasıyla “Bir”i anlamaya çalıştılar.
“Bir” i anladılar, yeniden doğdular.
*“Fenâ ikliminde yaşlı biri idim, gençleştirdi beni
Ölü biri idim, tekrar canlandırdı beni
Senin yolunda hep kaybolmaktan korkardım
Kaybolmam artık şimdi, iyice belirginleştirdi beni”*
(Mevlâna)

Bir müddet susmuştu ham diller;
ancak aşkı henüz tatmamışlardı gönüller.
Tövbeler ettiler, “hamlık ettik bağışlayın bizi”
dediler;
bundan sonra bir daha size isyan etmeyeceğiz,
diye söz verdiler.
Tekrar iki beden sözlü-sözsüz sohbetlere
daldılar;
söylenmemiş, işitilmemiş sözler söyleyip,
görülmemiş güzellikte inciler deldiler.
Mâşûka ulaşmak için aşkın yolunda ilerlediler,
değil karşılarına çıkan dikenleri, gülden bile
geçip Yaradan’a doğru yöneldiler.

Sonunda yol aşıldı, kapılar açıldı;
hem Mevlâna'nın, hem Şems'in gönlü
tazelendi.

Aslında kapı da kalmamıştı;
kapı da ne demek duvarlar bile yok olmuştu!
"Sevgili'nin âb-ı hayâtı ulaştı, dert kalmadı
Sevgili'yle buluşma bahçesinde bir diken bile kalmadı
Gönülden gönüle bir kapı vardır, derler
Kapı da nedir ki, ortada duvar bile kalmadı"
(Mevlâna)

Birkaç ay sonra...

Evet, Sevgili ile arada duvar kalmamıştı,
ancak ham kişilerin dedikodusu âsmâna
yükselmişti.
Verdikleri sözlerde durmamış,
kıyl u kaalleri gönüllerine perde olmuştu.
Berrak hâl denizine dalmak varken,
akmadığı için kirlenmiş su birikintisinde
dalgalılık yapmaya çalışmışlardı.
Mevlâna ise kendini şiire vermiş, gazeller
söylüyordu:

Her ne istiyorsan yap, fakat bize bunu yapma!

"Ey Allah'ım, bu kavuşmayı ayrılıkla sonlandırma
Aşk sarboşlarının başını dertle yoğurma

Can bahçesini daima taze ve yeşil tut
Bu âşıklara ve bu bahçeye kötülük sokma

Sonbahar gelse de gönül dalına, yaprağını sarartmasın
Şu insanları miskin ve âsi kılma

Senin kuşunun yuvası olan şu ağacın
Dalını kırma, kuşunu uçurma

Şu topluluğu birbirine düşürme, kendi mumunla
aydınlata

Düşmanları ise kör et, asla mutlu kılma

Hırsızlar her ne kadar gündüze düşman olsalar da
Onların bu huylarını al, gönüllerini kırma

Bu halkamız yönelme kâbesidir
Artık ne diyeyim, ümit kâbesini yıkma

Bu çadır senin çadırındır ey Sevgili
Çadırın urganlarını birbirine dolaştırma

Dünyada ayrılıktan daha kötü başka bir şey yoktur
Her ne istiyorsan yap, fakat bize bunu yapma"
(Mevlâna)

Mum ile Pervane

Bir gece oturmuşlardı diz dize Mum ile
Pervane;
Sevgili'den dem vuruyorlardı;
hem canları hem gönülleri dîvâne.
Mum kalktı aceleyle kapıya yöneldi;
Pervane şaştı, acep Mumun demek istediği
neydi?
Pervanenin dilinden o "an"ın şiiri
dökülüyordu:

"Sen ve ben bir olmuşuz temiz Allah'ın aşkıyla
Muhalipler ise toplanmış her dâim kapımızda
Ben senin âkıbetini düşünüyorum, gözüme uyku
girmiyor
Sen ise benim âkıbetim için dalmaktasın uykuya"
(Mevlâna)

Mum ise kendini verirken açık kapının
rüzgârına;
şûlesi bile titremiyor,
ama gizemli sözler söylüyordu:
"Bu kez öyle bir gideceğim ki buralardan
Kimse bilmeyecek merak edecek, nerde bu adam?"

Herkes peşime dönüp dolaşacak

Ancak kimse benden bir iz bulamayacak" (Şems'in
dilinden Sultan Veled, *Velednâme*)

*Mevlevî Sikkesi şeklinde
istiflenmiş Yâ Hazret-i
Mevlânâ yazılı tekke
levhası. Hat: Fikrî el-
Mevlevî, tarih: 1291*

Evet, pervane misal Mevlâna, mum misal Şems'in peşine dönmüş dolaşmış, ondan bir iz bulamamıştı; yanmış, ütölmüş benliğinde "ben" kalmamıştı. Umudunu kesince de hem Mumun, hem Pervanenin kendisi olduğunu anlamış, hem yanmaya hem yakmaya başlamıştı. Şems'le ilgili "öldürüldü, kuyuya atıldı" gibi sözlere ise şu şiiriyle cevap veriyor,

yüzyıllar sonunda bile cevaplanamayacak bir soru bırakıyordu geriye:

"O ebedî canlının öldüğünü kim söyledi?
O ümit güneşinin battığını kim söyledi?
(Sadecce) o güneş düşmanı çatıya çıktı da
İki gözünü kapattı ve Şems öldü, dedi" (Mevlâna)

Mevlâna bu kez okuma yazması dahi olmayan, Konuşurken kelimeleri bile doğru telâffuz edemeyen

Konyalı kuyumcu Selâhaddin'i almıştı
"dost"luğa

ve oğlunun *İbtidânâme*'sinden şöyle diyordu:

"Şems diyordum ya; ne diye uyuduk biz?"

Geldi işte gene...

Elbisesini değiştirdi de yüzünü göstermek,
salına - salına yürümek için gene geldi."

Kaynakça

Eflâkî, Şemseddin Ahmed. Çev. Tahsin Yazıcı, *Âriflerin Menkıbeleri*. I-II c., İstanbul: MEB Yay. (2. Baskı) 1989.

Mevlâna, *Divân-ı Kebir*, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, I-VIII C., İstanbul: İş Bankası Kültür Yay., 2007

Mevlâna, *Külliyât-ı Divân-ı Şems*, Neşreden:

Bediüzzaman Furûzanfer, I-II C., Tahran: Neşr-i Rebî, (4. Baskı), 1374 hş.

Sipehsâlâr, Feridûn bin Ahmed. *Mevlânâ ve Etrafındakiler - Risâle*. Çeviren. Tahsin Yazıcı, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1977.

Sultan Veled, *İbtidânâme*, Çev. Abdülbâkî Gölpınarlı, Konya: Altınarı Ofset, 2001.

Sultan Veled, *Velednâme - Mesnevî-i Veledî*, Bâ tashîh ve Mukaddime: Celâl Humâ'î, Tahran: Ketâbhâne-i İkbâl, 1315 hş.

Şems-i Tebrizî, *Makalât*, Mütercim: Mahmut Acar, Rûmî yay., İstanbul, 2022

Şimşekler, Nuri, "İki Beden Tek Gölge: Mevlâna Celâleddin-i Rumi ve Şems-i Tebrizi", Şems-Güneşle Aydınlananlar Sempozyum Kitabı, TÜRKKAD İstanbul Tasavvuf Serisi Konferansları: 2, Nefes Yay., İstanbul, 2010.

Uzluk, F. Nâfiz, *Mevlâna ve Mevlevilik / Mevlâna'nın Hayatı-Eserleri-Tesirleri*, Yayına Hazırlayan: Nuri Şimşekler, Rûmî Yayınları, İstanbul, 2023.

